

Сидоренко В.В.,
доктор педагогічних наук, завідувач кафедри
філософії і освіти дорослих ДВНЗ
«Університет менеджменту освіти», м. Київ

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ У СТРАТЕГЕМАХ¹ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Результати – найкраще мірило людського прогресу.
Не розмови. Не пояснення. Не виправдання. Результати!*
Дж. Рон

Aliam vitam, alio mores
(Інше життя – інші цінності).
Латинський вислів

У Концепції нової української школи (2016) визначено нове соціальне замовлення: компетенізація освіти шляхом реалізації компетентнісного підходу, орієнтація її на «вихід» («output») – результат – у формі розвинутих 10-ти ключових компетентностей учнів, структури знань, поглядів, ціннісних орієнтирів, їхньої успішної самореалізації в професії і житті, формування особистості, патріота, інноватора, здатного конкурувати на ринку праці, розвивати економіку, навчатися неперервно впродовж життя. У компонентній формулі нової школи провідне місце відводиться педагогу нової формації, що перебуває в авангарді суспільних та освітніх перетворень, успішному, умотивованому, компетентному, який може стати *агентом сучасних змін*. Такі архітектори перетворень виконують в освітньому процесі ролі наставника, коуча, фасилітатора і тьютора, мають академічну свободу, володіють навичками випереджувального проектного менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання та ін.), самостійно й творчо здобувають інформацію, організовують дитиноцентрований процес, трансформують

---

¹ **Стратегема** або страггема (дав.-гр. στρατήγημα — «військова хитрість», кит. 謀† палл. цзи) — певна ідея, оригінальний план, стратегія, що мають призвести до успіху, досягнення мети; послідовність дій, спрямована на вирішення конкретних задач, досягнення мети з урахування психологічних та ін. особливостей об'єкта

методи, прийоми і технології навчання залежно від запитів і потреб замовників освітніх послуг, формують бачення на сучасний світ та місце в ньому. Отже, закладають надійне підґрунтя для навчання впродовж життя з метою особистісної самотрансценденції. У Концепції нова місія педагога розглядається в контексті європейського професіоналізму із збереженням кращих ментальних українських характеристик, європейського виміру педагогічних якостей. Переосмислення соціальної і професійної місії педагогів актуалізує необхідність підготовки фахівців, адаптованих до сучасних соціокультурних умов, здатних до неперервного самонавчання, саморозвитку та савдосконалення, засвоєння нових професійних ролей і функцій, отже, *професійно мобільних*.

В умовах швидкозмінних інформаційних потоків професійна мобільність виступає важливим складником професіоналізму діяльності і професіоналізму особистості сучасного фахівця. Рівень професійно-педагогічної мобільності визначає його адаптованість, затребуваність, конкурентоздатність на ринку освітніх послуг. Формування професійно мобільного кваліфікованого педагога зумовлюється зміною вимог до існуючих професій, появою нових, більш престижних, видозміною соціально-професійного статусу педагога, методиста, менеджера освіти. За результатами журналу «Фокус», рейтинг «Топ-20 найперспективніших професій» наступного десятиліття складають ті, що не пов'язані з освітньою сферою [Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2009/08/28/25602/>]:

1. Продавець.
2. IT-фахівець.
3. Інженер з автоматизації виробництва.
4. Маркетолог.
5. Інженер комунального обслуговування.
6. Агроінженер.
7. Технолог з виробництва і переробки харчової продукції.
8. Технолог побутового обслуговування.

9. Логістик.
10. Юрист (господарське право).
11. Енергетик.
12. Ветеринар.
13. Фармаколог.
14. Фінансист.
15. Інженер зв'язку.
16. Практичний психолог.
17. Генетик.
18. Біохімік.
19. Робототехнік.
20. Нано-інженер.

У міжнародних документах із проблем розвитку освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції (Бухарестське комюніке (2012), «Мобільність для кращого навчання. Стратегія розвитку в ЄПВО на період до 2020 року» (2012), Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя – Європейські еталонні рамки» (2006) *мобільність* розглядається як *інструмент і результат процесу інтернаціоналізації*, що має важливе значення для забезпечення якості освіти, підвищення працевлаштування та розширення транскордонного співробітництва. Зростання потоків академічної мобільності в Європі (відсоток мобільних студентів) підтверджують статистичні дані: 2000 р. – 5%, 2005 р. – 6,5%, 2010 р. – 7,5%, у 2020 р. заплановано 20%.

У традиційному розумінні мобільний (від лат. *mobilis* – рухливий) – здатний до швидкого пересування; рухливий.

Зауважимо, що проблема професійної мобільності не нова, проте в основному була предметом соціологічних досліджень.

У *психології* мобільність тлумачиться як рухливість, здатність індивіда до руху через пізнання та професійні сфери; у *соціології* – як найважливіший

аспект соціалізації людини, постійна потреба в новій інформації, реакція на різноманітність стимулів, готовність до зміни місця роботи або проживання, належність до соціальної групи; в *акмеології* – як внутрішнє самовдосконалення особи, засноване на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку.

Розрізняють такі види мобільності:

- **соціальна** (процес переміщення індивідів між функціонально та ієрархічно організованими елементами соціальної структури);

- **академічна** (інтеграційний процес у сфері освіти, що надає можливість студентам, аспірантам, викладачам брати участь у різноманітних навчальних або навчально-дослідницьких програмах, «переміщення» з одного закладу до іншого з метою обміну досвідом, отримання додаткових можливостей поглиблення своїх знань, умінь, накопичення кредитів тощо);

- **професійна** (здатність і готовність особистості досить швидко й успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати відсутні знання і вміння, що забезпечують ефективність нової діяльності);

- **кар'єрна** (швидкість проходження педагогом кар'єрних щаблів).

Класифікація процесів мобільності в основному здійснюється за такими ознаками (в основі – вид мобільності, що включає ті чи інші зміни у змісті та умовах професійно-педагогічної діяльності):

а) за *часовою ознакою* – мобільність диференційова на наінтрагенераційну (охоплює всі види мобільності протягом життя покоління) та інтрагенераційну (міжпоколінну), що може вивчатися як в ретроспективному, так і в проєктивному планах (порівняння фактичного професійного статусу дітей і батьків, оцінка професійних перспектив дітей та ін.),

б) за *суб'єктом мобільності* (індивідуальна і групова);

в) за *спрямуванням* (внутрішня, у межах професійно-педагогічної діяльності, і зовнішня, між освітою й іншими сферами діяльності).

Професійно-педагогічна мобільність має певні особливості. Вона спричинена як відгук на цивілізаційно-історичні й освітні імперативи

XXI століття, її спрямованість, інтенсивність залежить не лише від замовників освітніх послуг, а також від особистісних, суб'єктивних характеристик самого педагогічного працівника, його інтелекта, афекта й волі (І.А. Зязюн).

Відкрите суспільство зацікавлене у фахівцях, які самостійно думають, творчо вирішують різноманітні завдання, володіють критичним мисленням, здатні до самонавчання і самоосвіти.

Професійно-педагогічна мобільність (ППМ) – це здатність фахівця адаптуватися в динамічних соціально-економічних і професійних умовах, успішно віднаходити або переключатися за необхідності на потрібні її форми; розвивати компетентності і набувати компетенції для ефективної, майстерної і випереджувальної діяльності; швидко самоорганізовуватися, адаптуватися й змінюватися відповідно до соціокультурних потреб, компетентно, творчо працювати, приймаючи нестандартні рішення в ситуаціях ринкової конкуренції, уникаючи стереотипізації і шаблону.

На думку дослідників, професійна мобільність характеризує:

- 1) якість особистості, яка забезпечує внутрішні механізми розвитку через сформованість ключових, загальнопрофесійних компетентностей;
- 2) професійну діяльність, що детермінована подіями, які змінюють середовище, результатом чого виступає самореалізація людини в професії і житті;
- 3) процес перетворення себе й навколишнього професійного і життєвого середовища.

Виокремлюємо когнітивний, діяльнісний, особистісний, акмеологічний та рефлексійний критерії, що схарактеризовано такими показниками.

Когнітивний критерій ППМ передбачає високий рівень узагальнених професійних знань, що дозволяють виконувати професійно-педагогічну діяльність.

Діяльнісний критерій ППМ передбачає:

- володіння системою узагальнених професійних прийомів, уміння ефективно їх застосовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних

галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності (виду II) до іншої;

- здатність до навчання впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти;

- готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різних завдань освітньої галузі;

- готовність фахівця до творчого розв'язання професійних завдань, здатність оперативно, швидко перебудовуватися залежно від ситуації, до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання різних завдань освітньої галузі. Адже найбільш ефективною відповіддю на невизначеність та проблемність професійно-педагогічної ситуації є *гнучкість поведінки*, що проявляється в здатності вчасно змінювати стратегію або засіб дій залежно від умов професійно-педагогічної діяльності, швидкість зміни стратегій залежно від ситуації;

- готовність виконувати нові професійні завдання, здобувати відсутні знання й уміння, що забезпечать ефективність професійно-педагогічної діяльності в нових соціокультурних умовах;

- володіння характеристиками професійно-педагогічної діяльності, зокрема рефлексійність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість та ін.

Особистісний критерій ППМ включає володіння особистісними якостями, зокрема адаптивність, комунікативність, цілеспрямованість, соціальна рухливість, здатність до творчості, постійного самовдосконалення і самоактуалізації, до професійного ризику, уміння проявляти ініціативу, підприємливість, лідерство і партнерство тощо.

Акмеологічний критерій ППМ: висока мотивація професійних досягнень, прагнення до успіху, творчості, високих результатів, до відродження духовного світу.

Рефлексійний критерій ППМ включає сформованість рефлексійних умінь, адекватність самооцінки.

Віртуальна форма мобільності передбачає можливість фахівця навчатися, викладати та займатися науковими дослідженнями в іншому закладі освіти засобами інформаційно-комунікаційних (дистанційних і телекомунікаційних) технологій (дистанційна освіта, електронне навчання, професійна інтернет-комунікація).

Важливим є погляд дослідників на професійну мобільність особистості в контексті її професійної кар'єри (А.А. Деркач, В.Г. Зазикін, Є.О. Могильовкін). Новий погляд на специфіку посадового і професійного просування працівників полягає у ставленні до кар'єри як до сукупності багатьох кар'єрних циклів динамічного походження.

Під поняттям **«кар'єрна мобільність»** (Р.Л. Кричевський) розуміємо швидкість проходження педагогом кар'єрних щаблів. Наприклад, у сучасних європейських компаніях кар'єрна мобільність вважається високою, якщо тривалість перебування працівника на одній посаді не перевищує 2,5-3 років.

Для дослідників професійної мобільності вже багато десятиріч залишається класичною праця американського соціолога і культуролога Питирима Сорокіна «Соціальна мобільність», що містить систему основних понять і схему теоретичного аналізу, яка й сьогодні є загальноновизнаною для дослідників професійної мобільності. П. Сорокін інтерпретує мобільність як перехід, переміщення соціального об'єкта (індивідів, груп, цінностей) з однієї позиції в іншу в середині соціального простору. Звідси *розподіл на такі типи мобільності: горизонтальна* (перехід індивіда чи соціального об'єкта від однієї соціальної позиції до іншої, що знаходиться на тому ж рівні (соціальному прошарку), а також територіальне переміщення (зміна місця проживання) і *вертикальна* (перехід індивіда чи соціального об'єкта від одного соціального прошарку до іншого, зміна соціального статусу (нова позиція в суспільстві). Залежно від напрямку вертикального переміщення розрізняють два види мобільності: висхідна й спадна, тобто соціальний підйом або соціальний «спуск». Загальні закономірності вертикальної мобільності сформульовано дослідником таким чином:

1. Ніколи не існувало суспільства, соціальні прошарки якого були б абсолютно закриті або в яких була б відсутня вертикальна мобільність у трьох її основних аспектах: політичному, економічному й професійному як внутрішньо професійна або міжпрофесійна циркуляція, політичні переміщення і просування «економічними сходами».

2. Ніколи не існувало суспільства, в якому вертикальна соціальна мобільність була б абсолютно вільною, а перехід із одного соціального прошарку в інший здійснювався без спротиву. Це означає, що всередині організованого (стратифікованого) суспільства функціонує своєрідне «сито», яке просіює індивідів і дозволяє деяким із них підніматися наверх, залишаючи інших на нижчих щаблях, і навпаки.

3. Вертикальна соціальна мобільність змінюється від суспільства до суспільства й від одного історичного періоду до іншого, тобто має коливальний, хвилеподібний характер [6].

Зазначимо, що в цьому плані класифікація мобільності відповідає класифікації структур науково-педагогічних кадрів: кваліфікаційній, посадовій, професійній. Кваліфікаційна і посадова мобільність виступають переважно як різновиди вертикальної мобільності, професійна – горизонтальної. Як правило, кваліфікаційно-посадова мобільність має «зростаючий» характер, індикатором розвитку є отримання відповідної кваліфікації педагогами: бакалавр – спеціаліст – магістр, ступенів і звань тощо.

Система післядипломної педагогічної освіти має забезпечити оптимальні умови для самореалізації особистості, розкриття всіх закладених у ній потенційних ресурсів, здібностей шляхом:

1) переходу від одноразового курсового підвищення кваліфікації до моделі неперервного професійного розвитку в умовах формальної, неформальної та інформальної післядипломної освіти;

2) надання сервісних послуг на принципах бенчмаркінгової діяльності, що передбачає створення гнучкого, конкурентного освітнього середовища з домінуванням мобільних програм підвищення кваліфікації, перевагою

активних і практико зорієнтованих технологій навчання, модернізацію змісту, форм, методів, технологій навчання залежно від суспільних та індивідуальних освітніх потреб замовників, відповідно до темпів застарівання і оновлення інформації, можливостей та особливостей, компетентнісного досвіду фахівців;

3) розроблення й упровадження в систему підвищення кваліфікації багатоваріантних, різнорівневих, диверсифікованих за профілем освітньо-професійних програм, форм освіти дорослих, метатехнології відповідно до соціально-педагогічних запитів і особистісно-професійних потреб фахівців, що забезпечують їм свободу вибору місця, термінів, змісту навчання за індивідуальною освітньою траєкторією впродовж життя;

4) забезпечення андрагогічних, аксіологічних, акме-синергетичних, культурологічних, інтегративних, навчально-розвивальних, праксеологічних, інформаційних функцій системи підвищення кваліфікації;

5) випереджувального характеру надання освітніх послуг в умовах глобалізації і відкритості інформаційного освітнього простору;

6) участі фахівців у різних формах академічної мобільності (навчання за програмами академічної мобільності; мовне стажування; наукове стажування, спільні проекти; викладання; наукове дослідження; підвищення кваліфікації);

7) підготовки андрагогів для ефективного науково-методичного супроводу професійного розвитку фахівців упродовж життя тощо;

8) акумулювання кращих практик розвитку професійної мобільності педагогічних працівників. Наприклад, із 2009 року в Латвії запроваджено пілотний проект розвитку професійної і кар'єрної мобільності педагога, що фінансується за рахунок фондів ЄС «Презентація конкурентних компетенцій учителя в удосконаленій системі освіти». Система оцінки роботи вчителя складається з таких складників: 5-ти категорій кар'єрного зростання; 5-ти аспектів оцінки якості роботи вчителя; 15-ти показників якості роботи вчителя і 4-х критеріїв оцінки. Категорія 5 має показники: учитель виконує свої обов'язки, застосовуючи творчий підхід як у стандартних, так і нестандартних

ситуаціях за допомогою професійного досвіду; систематично розширюючи базу знань; активно підтримує і розвиває освітню політику і стратегію на національному рівні; обмінюється досвідом роботи з іншими учителями [7].

Академік Микита Миколайович Моїсеєв, визначаючи пріоритети сучасної освіти, слушно наголошує: «Саме та нація, яка сьогодні зуміє створити більш досконалу систему «УЧИТЕЛЬ», стане лідером ХХІ століття! Ще раз: не та, де сьогодні найвищий рівень життя й найдосконаліша електроніка, а той народ, який зуміє забезпечити передачу естафети знань і культури і знайти ті відношення з навколишньою природою, яке відповідає сучасним потребам».

Література

1. Моїсеєв Н.Н. Система «Учитель» и современная экологическая обстановка. *Экология и жизнь*. 2010. № 2. С. 4-7. Режим доступу: <http://www.den-zadnem.ru/page.php?article=813>.
2. Сидоренко В. Акмеологічні технології в освіті дорослих / В.В. Сидоренко. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Вип. 26 (36). Сер. 16 «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики»: зб. наук. пр. / ред. кол.: Н.В. Гузій (відп. ред.). К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 38-42.
3. Сидоренко В.В. Концепція маркетингу освітніх послуг для професійного розвитку фахівців нової української школи / матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи» (15-22 травня 2017 року) КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. №5(27). Режим доступу: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/el_gurnal.html.
4. Сидоренко В.В. Реформування системи підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів в умовах реалізації концепції «Нова українська школа» / Керівник нової української школи : світоглядно-професійні орієнтири : зб. наук. пр. / В.П. Андрущенко (голова), В.П. Бех (заст. голови), О.В. Алейнікова та ін. К. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. С. 148-153.
5. Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 767.
6. Сорокин А. Человек. Цивилизация. Общество. М., 1992. 544 с.
7. Awans zawodowy nauczycieli w wybranych krajach Europy, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Eurydice [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eurydice.org/sites/eurydice.org/files/awans.pdf>